

VALLÁS ÉS FILANTRÓPIA

ÍRTA: BAKOS ÁKOS

A filantrópia a vallásnak gyönyörűen kifejtett jellemvonása, elválaszthatatlan kísérője, vigasztaló termékenysége. A világ történetében a jótékonykodó vallás évezredek letagadhatatlan ténye. A vallás mindig filantróp árnyalatú volt; a filantrópia mindig a vallás rendfenntartó, javító, segítő, vigasztaló erénye gyanánt tündöklött.

A vallás az Isten országának földi prédikátora és agitátora. Az Isten országa pedig, amint Szent Pál meghatározta: *béke és öröm*. A béke és az öröm biztosítása a filantrópiának is egyik célja. A filantrópia a vallás erőteljes szívedobogása. A filantrópiát a vallás elsősorban vallási kérdésnek tekintette és tekinti. A szegénység és a nyomor, a beteg, a gyámolításra szoruló mindig a vallás kapuján kopogtatott és a vallás természetes, istenparancsolta kötelességének tartotta, hogy adjon, segítsen és pártfogoljon, könnyet töröljön, sírást enyhítsen. A vallás sebeket gyógyított és gyógyít, nemcsak lelkieket, de testieket is.

Szép definíció szerint a vallás a menny leánya, akinek kifogyhatatlan kincsháza a szeretet gazdagsága. A vallás szemeit az égre függesztve jár, de nem feledi, hogy a földön van, szerencsétlenségnek, nyomornak és sok-sok bajnak alávetett emberekkel van dolga. Egyik kezével az örökkévalóság felé mutat, a másikkal gyámolítja a segítségre szorulókat, enyhíti az ínséget, táplálja az éhezőt, ruhazza a mezítelent, ápolja a beteget, gondjába veszi az árvát, segíti az özvegyet, enyhülést szerez a fogolynak. A vallás szívediktálta gondolatait jótékony intézményekkel iparkodik megtestesíteni.

A vallás nem győzte minden időben hirdetni: *sohasem lesznek ott szelídek az erkölcsök, ahol nyilvános jótékonykodás nincsen*. Az erkölcsnemesítés a jótékonyossággal, ha nem is egy és *ugyanaz*, de egymással mindig karöltve jár. Az tény, hogy a filantrópia terén századokon át nem mutatkozott más tevékenység, mint a vallásé. A vallás mindig azt hirdette: *hogya testvéreink, felebarátaink iránt való szeretetünk nem alapszik vallásos elveken, szavakban éppoly bőkezű, mint fukar tettekben*. Az igazi filantrópiát a szeretet égő, lobogó buzgalmának kell éltetnie, a karitásznak. A *karitás* az a szó, amelytől a vallás filantrópikus cselekedetei jó ízt kapnak. A karitás több, mint a könyörületesség. A vallás felfogása szerint a könyörületesség némileg enyhíti az emberi szenvedések sebeit, de a karitás, a szeretet egészen behegeszti és meggyógyítja azokat.

Amíg Plató, aki pedig az „ideális bölcs” titulust kapta, azt hirdette, hogy a szegényeket ki kell kergetni a városból, addig a zsidó vallás azt hirdette követőinek: aki a szegényen segít, annak biztosítva a mennybéli jussa. Ez a zsidóvallás filantrópiájának alapja. A Talmud etikája filantrópikus, mert kötelességgé teszi a jótékonykodást. „Aki a kezét kinyújtja, annak adni kell.” A jótékonyosság abban áll, – mondja a Talmud – hogy meg kell látogatni a zsidó és a pogány betegeket, el kell temetni a zsidó halottat és a nem zsidó halottat.

A zsidó vallás filantrópiája a mózesi könyvek etikáján alapszik. A zsidóság ősatyját, Ábrahámot a jótékonyosság atyjának nevezte. A Talmud szerint a jótékonyosság egyike azoknak a pilléreknek, amelyeken a világ, a társadalom nyugszik. A bűnözésnek a nyomor-

ban való eredetét is felismeri a Talmud. A Talmud filantrópikus etikája abban összpontosul, hogy a szegényt sohasem szabad megszégyeníteni, s hogy ne legyen szűkölködő.

Már az első századokban csodálatosan megszerveztnek mutatkozik a zsidó filantrópia. Ahol nincs jótékonykodás, iskola és orvos, ott a zsidónak nem szabad lakni már ebben az időben. Az első századokban a zsidó filantrópia egyik fokozott tevékenysége a rabszolgák segítése és kiváltása. Ha a foglyok kiváltására nem állott elegendő összeg rendelkezésre, akkor szabad volt még a templomot is eladni.

A zsidó filantrópia beszédes bizonyítéka, hogy már a II. és III. században az a zsidó, aki harminc napig egy községben lakott, köteles volt szegényadót fizetni. A középkorban, de már előbb is, rendszeres a zsidó hitközségekben a pénzsegély és a tápsegély. A hitközségekben naponta kétszer is osztottak eledelt a rászorultaknak. A kemény üldözések csak még jobban kifejlesztik a hitközségek és a zsidó szervezetek filantrópikus tevékenységét.

A zsidó ispotályokban is ágyat kap a beteg, menedéket a vándor, kenyeret, ruhát, segélyt a szegény, menedéket az üldözött. Számatalan ezeknek az ispotályoknak is a száma.

Érdekesen jellemző a zsidó jótékonykodás gyakorlására az az eset, amikor a XVII. században kérdést intéztek egy rabbihoz, igaz-e, hogy a zsidó szegények részére összegyűjtött pénzből keresztényeknek is adott?

Az 1648-ban történt kozák felkelés alkalmával, amelynek 300.000 zsidó esett áldozatául, a zsidó jótékonyság a filantrópia leggyönyörűbb példáját mutatta.

Szinte utánozhatatlan példája volt és marad a filantrópikus ideálnak az őskeresztény-egyház: az Isten községének élete. A filantrópia szinte ismeretlen volt a pogány világban, a görögöknél és a rómaiaknál. A kereszténység lett a filantrópikus munkálkodásnak nagyszerű hordozója. Szegények mindig lesznek veletek – mondotta Jézus – és a róluk való gondoskodás az evangéliumból folyó.

Az őskeresztény egyházban élt és uralkodott, csókolt és simogatott a felebaráti szeretet. Az egyháztörténelemből tudjuk, mennyire megváltoztak egy csapásra a társadalmi viszonyok a jeruzsálemi első keresztény községben. Micsoda csodálatos megoldása volt az a társadalmi kérdésnek, amely nem ismert többé szegénységet, de ismerte a szegénység szeretetét. Megszűnt minden osztálykülönbség. Megelégedett, boldog, szeretetteljes volt az együttélés, valamennyien egy szív, egy lélek voltak. „Mert szűkölködő sem vala öközöttük senki, mert valakik földek vagy házak birtokosai voltak, eladván, elhozák az eladottak árát.” (Apóst. csel. 4, 34.) Az első keresztény hitközség egy nagy családot alkotott, (maguk a férfiak többen voltak a jeruzsálemi hitközségben 5000-nél), amelyben minden közös volt, amennyiben a jobbmódúak mindenüket a közösség birtokába adták.

Tertullian ezeket írja a római első keresztények életéről: „Mi akkor is testvérek vagyunk, ha a vagyonról van szó. Mindenünket megosztjuk egymással. Minden közös nálunk, csak az asszonyok nem. Nálunk a szegények az egyház kincsei”.

A keresztény egyház mindjárt kezdetben a szegények gondozását külön erre a célra felszentelt diakónusokra bízta, válogatott férfiakra. A diakónusok kötelessége volt a könyöradományok gyűjtése, összeszedése és a szeretetmunkák végzése. A könyöradományok az ősegyházban offertoriumi, áldozati jellegűek voltak. Az ősegyház a szegények gondozásában annyira ment, hogy a nyomor megszüntetése és enyhítése végett még az egyházi edényeket is szükség esetén a szegények segélyezésére adta és minden vagyonát Patrimonium pauperumnak jelentette ki.

A mártírok véres hullását követő időkben is – amikor pedig maga Szent Jeromos írja, hogy az Egyház hatalomban és gazdagságban nagyon gyarapodott, de szegényebbé vált a

kötelességteljesítésben – a felebaráti szeretethez nem maradt hűtlen. A népvándorlás romboló, pusztító korszakában nagy szükség van a jótékonykodás gyakorlására. Az egyházban a rászorultak mindenkor támogatásra és segítségre találnak. A Nolai Paulinok, a Nagy Szent Gergelyek járnak elől jó példával.

Az első századok folyamán a jótékonykodásnak nagyszerű rendszere épül ki. A felebaráti szeretet kórházakat, szegényházakat, árvaházakat, aggok menhelyét, lelencházakat emel. Nagy Bazil a kappadóciai Cezareában egész várost épít, csupa jótékony intézménnyel.

Az első századokban a kereszténység tanainak szűzi tisztaságában a legfehérebben a felebaráti szeretet ragyogott: Krisztus örökszép tanítása. A kereszténység Istenembere mindenhatóságát és istenségét a biblia tanítása szerint oly csodák által akarta nyilvánítani, amelyek az ügyefogyottaknak segítyt vagy vigaszt nyújtottak. Életét az írás következő egyszerű szavaival lehet összefoglalni: pertransiit benefaciendo. Jótéve járt körül.

A filantrópikus intézményekről szóló egyházi rendeletek a legrégebb keletűek. Az egyháztörténetírók már az első századokban ismerik a diakoniákat, vagyis a jótékonyossági intézeteket, amelyekbe szegény özvegyeket, árvákat, aggokat és más szűkölködőket felvettek. Az egyházjog szerint ezek az intézetek a püspököknek voltak alárendelve, a jótékonyossági intézmények valódi védnökei és kezelői a püspökök voltak. Az egyházi törvények között a jótékonyossági intézetek rovata mindig tetemes tért foglalt el. Az egyház azokat, akik ezeket a javakat lefoglalták és elvették, mint a szegények gyilkosait, egyházi átokkal sújtotta. Már az 566-ban tartott toursi zsinat elrendeli, hogy minden város tartsa el szegényeit, a papok és híveik táplálják övéiket, nehogy a koldusok, a városokban és falvakban szerte kóboroljanak. Az orléansi zsinat azt kívánja a püspököktől, hogy főleg a szegény bélpoklosokra legyen¹ gondjuk, jövedelmükből ételt és ruhát szerezvén nekik. Az egyháznak megvolt a szegények névsora. A rabok sorsának megjavítása körül kifejtett buzgalmat már felleljük az egyház legrégebb korában. Az archidiakon, vagy az egyházfő kötelességében állt minden vasárnap ellátogatni a börtönökbe. Az aacheni zsinat elrendelte, hogy a főpapoknak kötelességük koródákat építtetni. Már a IV. században vannak keresztény kórházak. Rómában Fabiola, egy gazdag nő alapította az első kórházat.

Amikor az egyház a szeretet buzgalmát táplálta, jogát érvényesítette. A középkorban csaknem minden székesegyházhoz, káptalanhoz, kolostorhoz és zárdához kóroda tartozott, amelyekben nemcsak a szegényeket és betegeket ápolták, gondozták, de az utasok is vendégszeretetre találtak.

Amikor Krisztus után 343-ban Mohamed tanítása életre támadt, a Korán az igazhívő egyik főkötelességének írja elő a jótékonykodást, a szeretetet az embertársak iránt, a szegények, árvák és zarándokok gyámolítását és segítségét, az alamizsnálkodást.

A XI. században a keresztény egyház intézményesen, újból rendezi filantrópikus intézményeit. A XII. és XIII. században gyönyörűen virágzik az egyház karitatív élete. A bencések kolostorainak szomszédságában mindenütt ott állanak a szegényházak, a menedékházak, kórházak. A lovagrendek seregestől építik kórházait. A XIV. század vége felé minden városban találunk már ispotályt, nagyobb városokban többet is. Volt ispotály a szegényeknek, a betegeknek, az öregeknek, a lelenceknek, az árváknak. Már a XIII. században csak magában Franciaországban 2000 a leprásbetegek menedékhelyeinek száma. A kereszties háborúk idején keletkeznek a betegápoló szerzetesrendek és ezekkel nagy lendülettel nyert a rendszeres, okszerű, szeretetből fakadó betegápolás ügye, különösen 1550-től, az Istenes János alapította irgalmas-rend által. Egy századdal később a filantrópia nagy szentje, Paulai Szent Vince, „a keresztény karitás teljhatalmú minisztere” megalapítja az irgalmas nővérek

rendjét. A rend ma is a leghatalmasabb szerve a betegápolás terén a katolikus szeretetmunkának. A gettók idején a zsidó jótékonyági egyesületek egész sora működik. Intézményesen rendszeresített ebben az időben a szegénygyámolítás, az árvasegélyezés, a beteglátogatás, a gyermekágyasok támogatása, az aggok gyámolítása, a foglyok megváltása.

A XII., XIII. és XIV. században a szegényeket Krisztus szegényeinek, Krisztus barátainak, az ég kamarásainak titulálják. Egy-egy gondosabb kolostor a szegények százait és százait segíyezi. András királyunk leánya, türingiai Szent Erzsébet, a filantrópia egyik legnagyobb szentje.

A XV. és XVI. század egyháztörténete is aranybetűkkel ír a keresztény karitás tevékenységéről.

A XVI. és XVII. században a szerzetesrendek életének fellendülése, a XVIII. században különféle újabb egyházi és világi egyesületek alakítása, a XIX. században a missziós tevékenység virágzását jelentették a katolikus egyház áldásos, karitatív munkájának.

A XVIII. század filantrópiájának történetéhez tartozik, hogy nagyon sok zsidó üzleti főkönyve mellett egy külön könyvet vezet, amelybe tiszta jövedelmének 10%-át könyveli el és ezt kötelességének tartja filantrópikus célokra adományozni.

Itt kell megemlékeznünk XIII. Leó pápa híres „Rerum novarum ...” enciklikájáról, amelyben a nagy pápa azt tanította, hogy a szociális kérdés elsősorban vallási és erkölcsi kérdés, a főmunkát tehát e téren az egyháznak kell elvégeznie. A keresztény szeretetet – olvassuk az enciklikában – annál áldozatkészebben kell gyakorolni, minél nagyobbra nőtt és még mindig nő a szegénység nyomora.

Nem hagyhatjuk említés nélkül e helyen a modern katolikus élet nagy apostolát, az olasz Don Bosco-t és a bajor Ringseisen Domonkost, akinek temetésén több mint 3000 siketnéma, vak, nyomorék és idióta gyermek hullatta könnyeit.

A protestantizmus nem volt hajlandó megtérni a szegénységet és nyomorúságot – ez filantrópiájának alapelve. Ahol a protestantizmus a maga teljességében kivirágozhatott, meg is valósította ezt az elvét. Különösen Calvin érdeme, hogy a gyülekezeti diakonátust a strassburgi gyülekezetben és Genfben megszervezte, mint az Isten kezeit.

Németországban a luteránus kereszténység a belmissziót, ezt a nagyszerű filantrópikus működést szervezte meg. Wichern megalapította Hornban, Hamburg mellett, a nagyszerű szeretetkolóniát a züllött gyermekek nevelésére és istápolására. A protestáns filantrópia megjelenik a tébolydákban, az állam, a társadalom szeretetintézményeinél és munkát kér. Az Aquillák, a Fabiolák, a Priscillák, a Tabithák utódaiként megkezdik nemes munkájukat a diakonisszák. A reformáció állította vissza a női szeretetszolgálatot az újszövetségi piedesztálra.

A protestáns keresztény szeretetmunka minden cselekedete abból a szeretetből fakad, amely az emberi élet törvénye és az emberi léleknek segítségre, másoknak való szolgálatra indító motívuma. A protestáns keresztény mentő és megtartó szeretet leggazdagabb gyümölcsseit a gyermekmentés terén termette. Megalapítják az első bölcsődéket. Oberlin, illetve hű szolgálója, Scheppler Lujza, megalapítják az első kiseddóvónőintézetet. Ki az, aki nem ismeri a nagy Pestalozzi filantrópikus érdemeit? A gyermekmenhelyek szülője a weimari Lutherhof volt és a beigeni protestáns gyermekmenház.

A protestáns egyházak különösen nagy tevékenységet fejtettek ki az árvagyermek gondozásában. 1696-ban létesül az első protestáns árvaház. A protestáns egyházak nagy súlyt helyeztek mindig a beteges rendszeres látogatására.

Bodenschwing Frigyes alapítja a világhíres bielefeldi Bettel-t, ahol több mint ezer epileptikust ápolnak. Pártfogásra találnak ebben a nagyszerű szeretetkolóniában a siket-némák, vakok, hülyék, nyomorék gyermekek.

A protestáns keresztény szeretet kettőzött erővel fordult a fiatakorúak felé. A bűnbessett gyermekek gondozása különösen akkor vált intenzívvé, amikor megalakultak a protestáns és katolikus patronázs-egyletek. Pártfogásra találnak a protestáns filantrópia szívében az elbukott nők is. Az újabb korban először Angliában állítottak fel protestáns filantrópok ezeknek otthont, a londoni Magdalenumot, amely a nap bármely órájában megnyitja kapuit azok előtt, akik régi életüktől menekülni akarnak. Már a középkorban történtek kísérletek az ilyen nők megmentésére, sőt egy szent Magdolna nevű apácarend is létesült. Harcot indít a protestáns filantrópia is a prostitúció ellen és védelmébe veszi a magányosan utazó nőket. Gyógyítja és menhelyet ad az iszákosság, az erkölcstelenség szenvedélyébe és fertőjébe bukkottnak.

Tény, hogy a protestantizmus, de különösen Calvin mélyreható szociális reformokat hozott. Calvin volt tulajdonképpen az első keresztényszocialista.

A reformáció igyekezett a pauperizmus enyhítése terén is alkalmazni a helyes bibliai elveket és rendszeressé tenni a segítség szervezett munkáját és azon volt, hogy rendszeres szervezett munka által gyökeres és a bajokat megszüntető segélyezés és talpraállítás eszközössé. Sok református egyházra a pünkösdi korszakra emlékeztető szép napok virradtak fel, mert a szeretet eltörölte a szűkölködést.

A protestáns egyházak fenséges igazsága, amit vallanak: az egyházat egyházzá a szeretet gyakorlása teszi!

A véres, küzdelmes, könnyes világháború fergeteges és szenvedő, megpróbáltatásoknak alávető esztendeiben és a háborút követő nehéz időkben, mint a filantrópia angyalöltözetű, glóriás apostolai, állottak a karitászt oltáránál az egyházak.

A vallás filantrópiáját tagadni nem lehet. Nem is akadt soha senki, aki erre vállalkozott volna. A karitászt a vallás egyik rendíthetetlen oszlopa. A vallás az egoizmust mindig a szeretet alá rendelte és ebben rejlik nagy ereje és dicsősége.

A vallás filantrópiája az emberszeretet drága, igaz aránya volt a múltban, az most és lesz a jövőben . . .

*

Magyarországon a katolikus, protestáns és izraelita vallások egy pillanatig sem tévesztették szem elől azt az isteni gondolatot, amely a szegények segítése, az elesettek felemelése, a sebek gyógyítása terén rájuk várt és vár. Mindhárom felekezet természetesen a maga anyagi erejéhez mérten, de az erkölcsi erők legnagyobb igénybevételével vesz részt abban a munkában, amely az emberek boldogabb, derűsebb földi életét akarja elérni. Ha az alább következő sorokban a három felekezet emberbaráti munkájának történetét átlapozzuk, úgy azt látjuk, hogy az idők és a viszonyok sokszor változtak, ezekhez képest az egyes felekezetek tehetsége, ereje, hatalma is változott, egy azonban mindig változatlan volt: a szeretet és az akarat.

Mindig változatlan volt a felekezeteknek az az akarata, hogy letöröljék a könnyeket és kisebbsíték a szegénységet és ebben a munkájukban intézmények létesítésével, anyagiakkal, erkölcsiakkal siettek a cél elérésére. A magyar filantrópiának szép lapjai azok, amelyek az egyes vallásfelekezetek évszázados karitatív munkáját ismertetik.